

Hønsnap, Stagehøj, Geodætisk målepunkt

Forhistorie

Allerede 1779-80 benyttede det danske Videnskabernes Selskab bakketoppen som målepunkt og der blev i 1780 rejst et signal på stedet. Højden over Flensborg Fjord blev bestemt til 110,48 alen. Senere blev den bestemt til 67,5 meter over havet.

Stedet blev igen brugt til geodætiske målinger i 1830-35.

I 1862 etableredes en permanent trigonometrisk station på stedet med nummeret 6387 (153-005-002). Den blev indmålt i 1863.

I 1864 mistede Danmark Sønderjylland til Tyskland og Stagehøj blev benyttet i den tyske periode fra 1864 til 1920 som tysk målestation.

Da stedet blev synet af generalstaben efter genforeningen i 1920 var det danske målepunkt forsvundet og det blev erklæret for tabt gået (2).

Postamentet

Generalstaben oprettede derfor et nyt målepunkt i 1923 på Stagehøj med nr. 70 (153-005-001). Der blev opsat et granitpostament med en metalknap som markerede den præcise position af det trigonometriske punkt. På granitstenen var der øverst indhugget en kongekrone, derunder bogstaverne GS for GeneralStaben og nederst årstallet 1923 (2). Granitstolpen var 50 x 50 cm i bredden.

Geodætisk tårn på Stagehøj

Over postamentet blev der rejst et 12 meter højt trigonometrisk dobbelttårn – et såkaldt geodætisk tårn. Tårnet var bygget på den specielle måde at det bestod af et konisk indertårn af mursten som blev smallere mod toppen. Det kaldtes for "instrumenttårnet". Omkring dette var der et ydre træårn der blev kaldt for "målerårnet" (2). I målerårnet førte en stige i 4 afsnit op til toppen. Øverst var der en platform med rækværk omkring og en klap i gulvet hvor den øverste del af stigen førte op (1). I toppen og præcis i midten af instrumenttårnet var der et hul hvor igennem der kunne sigtes lodret ned til metalknappen i postamentet. Det skete med et snorelod for at få målerinstrumentet (teodolitten) til at stå præcis over metalknappen i postamentet. Nederst i tårnet var der i siderne et eller flere huller hvor igennem man kunne kontrollere at loddet hang præcis over metalknappen på postamentet og hvor igennem man kunne sigte ind til postamentet udefra.

Det var nødvendigt at anvende et dobbelttårn, hvor de to tårne ikke berørte hinanden, for at de rystelser der kom i det ydre tårn, når observator (personen) bevægede sig, ikke skulle overføres til den fintfølede teodolit i det indre tårn.

Et billede af tårnet på Stagehøj i 1938 med elever fra Kollund Skole der var på udflugt til bakken med den flotte udsigt.

Endnu et foto fra 1938. Bemærk at 4 elever er kravlet op på den såkaldte astronomiske pille.

Dette dobbelttårn var specielt da det var permanent med muret instrumenttårn. Der fandtes lignende tårne bl.a. på Urnehoved sydvest for Aabenraa (3. ordens punkt) og det endnu eksisterende på Vongshøj ved Løgumkloster (1. orden). Desuden fandtes der efter sigende et permanent dobbelttårn på Bavnhøj vest for Ølgod hvor instrumenttårnet var af

beton (1. orden).

Ud over disse sjældne permanente dobbelttårne blev der anvendt andre typer midlertidige geodætiske dobbelttårne. De var oftest lavet af træ (2), men der fandtes også en udgave fra USA hvor tårnene var af jern (3). Ved den tidligere landmålerskole i Kgs. Lyngby står der på Landmålervej 9 endnu et 22 meter højt dobbelttårn af træ.

På det trigonometriske punkt af 2. orden, Hjertebjerg ved Hanstholm, var der lige efter 2. verdenskrig højst usædvanligt rejst to midlertidige dobbelttårne. Til venstre for tårnene ses et sømærke og wirerne i forgrunden støtter en militær SeeElefant-radar som den tyske værnemagt var ved at stille op da krigen sluttede (4).

Foto: MuseumsCenter Hanstholm.

Der kan gættes på at tårnet på Stagehøj blev bygget med et instrumenttårn af mursten da punktet var og er et af hovedpunkterne i det trigonometriske net som dækker Danmark og da der skulle foretages lange sigt herfra bl.a. til de øvrige nærmeste trigonometriske punkter af første orden: Vongshøj ved Løgumkloster, Knivsbjerg nord for Aabenraa og Høgebjerg på Als (3).

Generalstabstårnet på Vongshøj

På det trigonometriske punkt af 1. orden, Vongshøj ved Løgumkloster, er der bevaret et muret instrumenttårn som benyttes til udsigtstårn i dag – Sandsynligvis det sidste tilbageværende af sin art i Danmark. En sikring af tårnet haster da det ikke er i god stand, blandt andet er der lange revner i murværket.

Det bevarede indertårn på Vongshøj ved Løgumkloster med en såkaldt astronomisk pille udenfor som det også var tilfældet på Stagehøj. Det udvendige trættårn er fjernet og der er for ikke så mange år siden sat en galvaniseret jerntrappe op på tårnet så det kan benyttes som offentligt udsigtstårn. På billedet til højre ses granit-postamentet i bunden af tårnet. Der kunne sigtes fra den astronomiske pille gennem hullet i tårnet ind til granit-postamentet. 2009.

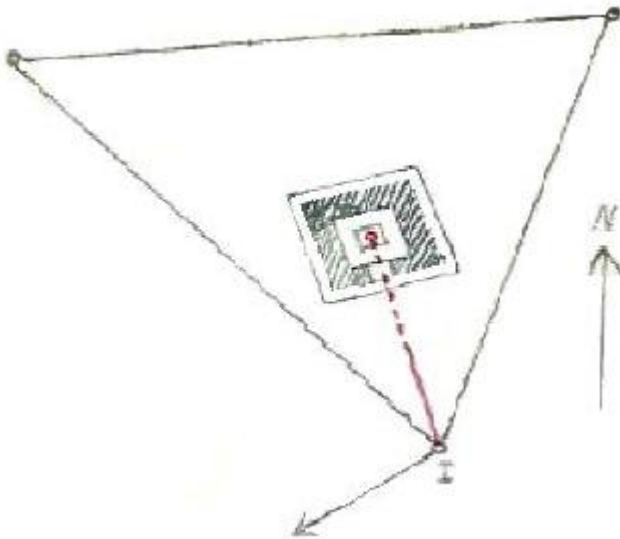
Tårnet på Stagehøj forhøjes

I starten af 1930'erne blev både måler- og instrumenttårn forhøjet med en sektion (1). Det er årsagen til at Stagehøjtårnet på billederne tydeligvis er smallere i toppen end tårnet på Vongshøj.

Der opsættes en astronomisk pille

Ca. 1936-37 blev der muret en astronomisk pille op af mursten ca. 25 m. syd for tårnet (1). Den var 165 cm høj og anbragt på et fundament der stak ca. 100 cm i jorden. Pillen var 95 x 70 cm med en kerne af cement og murbrokker. Der står endnu en pille af denne type på Vongshøj.

Her fra blev der lavet astronomiske målinger så man kunne bestemme den geografiske længde og bredde som supplement til de geodætiske målinger fra tårnet. Målingerne blev foretaget med et såkaldt passageinstrument. Det var en lidt stor og tung sag som krævede en større flade at stå på end de 50 x 50 cm som et granitpostament kunne byde på (2).

Et rids fra et af Kort- og Matrikelstyrelsens kartotekskort vedr. Stagehøj. Sandsynligvis viser dette rids den astronomiske pille (romertal I) og en sigtelinie herfra ind gennem hullet i siden af instrumenttårnet til granitpostamentet i bunden af dette (2).

To typer astronomiske piller

Der fandtes to typer astronomiske piller. Enten en selvstændig pille som på Stagehøj og Vongshøj eller den billigere model hvor granitpostamentet var ommuret med mursten som på Stagebjerg på Rømø. Den sidste model var den almindeligste.

Ca. 10 steder i landet, som på Stagehøj og på Vongshøj, har der været separate astronomiske piller. En årsag kan være at man disse steder ikke kunne nøjes med et ommuret postament da der stod et permanent dobbelttårn eller der skulle kunne stå et midlertidigt dobbelttårn samtidigt med at den astronomiske pille skulle bruges.

Postament på Stagebjerg, Rømø. Ommuret med funktion som astronomisk pille. 1992.

Den tyske værnemagt fjerner tårnet på Stagehøj

Allerede før 2. verdenskrig var dobbelttårnet på Stagehøj faldefærdigt og det blev afspærret. Den tyske værnemagt havde de sidste år af krigen et raketbatteri, en lyskasterstilling og antiluftskyts ved Stagehøj. De fjernede tårnet i 1943 og det skete efter sigende for at det ikke skulle tiltrække sig opmærksomhed fra allierede flyvere (1).

Krigsskader

Efter krigen kom Geodætisk Institut på inspektion på Stagehøj. De konstaterede at tårnet var væk og at granitpostamentet var beskadiget. Hjørnerne var slået af og selve stolpen revnet 27 cm. ned fra toppen. Bygmester Nygaard fjernede det beskadigede stykke af stolpen og der blev den 3. december 1945 sat en ny metalbolt i toppen af postamentet (2).

På siden af den tilhuggede granitsten ses resterne af bogstaverne GS. Kongekronen er fjernet og årstallet 1923 ligger givet vis nedsænket i fundamentet. 2009.

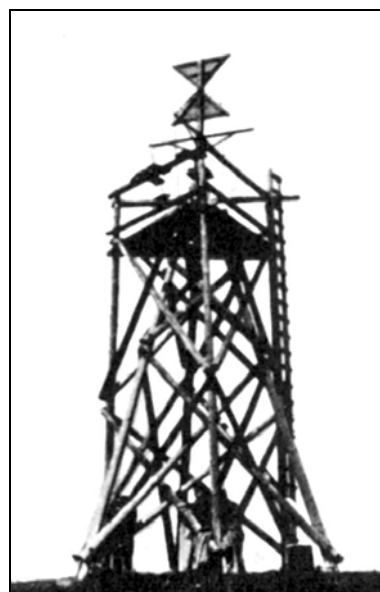
Metalknappen i toppen af postamentet. 2009.

Målinger fra Stagehøj

Fr. Ernst Christiansen, der det meste af sit liv har boet på Kollund Bjerg tæt på Stagehøj, husker at det som regel var yngre soldater der deltog i opmålingerne. I et af udhusene ved hans hjem blev en større trekant af træ opbevaret. Den blev benyttet i forbindelse med opmålingerne fra tårnet. Måler-tårnets stolper var i øvrigt omviklet med pigtråd så omegnens børn ikke klatrede i det. Efter krigen mener Ernst at der en kort overgang var sat et ståltårn op på Stagehøj (1).

På billedet ses udsigten mod vest fra Stagebjerg med den forkortede kun 16 cm høje granitstolpe i forgrunden. 2003.

Øverst på dette dobbelte Geodætiske tårn af træ ses et tømmersignal lig det der nævnes i teksten ovenfor (3).

De timeglasformede tømmersignaler blev ofte brugt når der skulle sigtes over større afstande. De kunne suppleres med lyssignaler f.eks. fra elektriske lygter eller acetylenlamper (3).

Området ved Stagehøj pløjes op og den astronomiske pille fjernes

Mellem 1968 og 1973 blev knap ½ hektar pløjet op omkring Stagehøj så postamentet kom til at ligge på en lille rund forhøjning af form som en flad runddysse. I denne forbindelse blev den astronomiske pille sandsynligvis fjernet da den kom til at stå midt i det nye landbrugsareal. Pillen blev brækket i to stykker og lagt hen i det nærmeste markskel hvor den endnu ligger.

*Den astronomiske pille.
Toppen ligger øverst. 2009.*

Stagehøj før og nu

Før og efter 2. verdenskrig var Stagehøj et dejligt naturområde på knap ½ ha. med en fantastisk udsigt. Det var et udflugtspunkt hvor omegnens skoler tog til. I en årrække var det således en tradition at eleverne fra Kiskelund Skole til fods tog til udflugt til Stagebjerg (1).

I dag er det meste af det smukke areal pløjet op og der er kun bevaret en rund forhøjning med græs. Udsigten er reduceret på grund af levende hegn og plantager, men stadig flot. Arealet er privatejet og der fører hverken vej eller sti dertil.

*Stagehøj ses til højre som en græsbanke med et par træer. 2009.
Billedet er taget fra syd-sydøst omtrent fra samme sted hvor billedet
ovenfor med børnene blev taget i 1938.*

Kilder

1. Friedrich Ernst Christiansen, Kollundbjerg (2005 og 2009): Mundtlige oplysninger
2. Kort- og Matrikelstyrelsen ved Jørgen Albert Hansen (2009): Div. dokumenter og skriftlige oplysninger
3. www.postamenter.dk (2009)
4. Jørgen Lumbye (2009): Skriftlige oplysninger